

DEBT SECURITY OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL LAW

Plieshakova Nataliia

PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Plieshakova Olena

PhD (Economics)

Yafinovich Olena

PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kirov Bogdan

economist

ABSTRACT

With the strengthening of the processes of financial instability in the world economy, the impact of economic crises, globalization processes, political tensions, and other factors, the issue of ensuring the financial security of the state acquires special importance and relevance.

An important factor for attracting funds and supporting international partners in the modern conditions of the functioning of Ukraine is the assessment of financial security and one of its main components - debt security.

The debt security of our state is considered not only as the critical level of state debt but also as the total amount of state debt and external debt of enterprises, as well as maintenance costs and efficiency of internal and external

borrowing and maintaining the optimal ratio between them.

International experience shows that most Western countries have recently succeeded in securing debt security and improving the structure of debt portfolios through the use of modern methods of forecasting the size of public debt and the cost of servicing it, as well as improving the methodology for assessing debt risks in general.

Because of the war the modern economic system of Ukraine needs to update priority directions for strengthening debt security, which should be carried out taking into account assessment of the level of indicators and the determination of their threshold values.

Keywords : debt security, martial law, indicators of debt security, financial system

უკრაინის სავალდებულო უზრუნველყოფა საომარი მდგომარეობის პირობებში

პლიშაკოვა ნატალია

ეკონომიკის დოქტორი

კიევის ტარას შევჩენკოს ეროვნული

უნივერსიტეტის საფინანსო დეპარტამენტის

ასოცირებული პროფესორი

პლიშაკოვა ოლენა

ეკონომიკის დოქტორი

იაფინოვიჩ ოლენა

დოქტორი (ეკონომიკა), კიევის ტარას

შევჩენკოს ეროვნული უნივერსიტეტის

საფინანსო დეპარტამენტის ასოცირებული

პროფესორი

კიროვი ბოგდან

ეკონომისტი

აბსტრაქტი

მსოფლიო ეკონომიკაში ფინანსური არასტაბილურობის პროცესების გაძლიერებასთან ერთად, ეკონომიკური კრიზისების, გლობალიზაციის პროცესების,

პოლიტიკური დაძაბულობის და სხვა ფაქტორების ზემოქმედებით, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას და აქტუალობას იძენს სახელმწიფოს ფინანსური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საკითხი.

უკრაინის ფუნქციონირების თანამედროვე პირობებში სახსრების მოზიდვისა და საერთაშორისო პარტნიორების მხარდაჭერის მნიშვნელოვანი ფაქტორია ფინანსური უსაფრთხოების შეფასება და მისი ერთ-ერთი მთავარი კომპონენტი - ვალის უზრუნველყოფა.

ჩვენი სახელმწიფოს სავალდებულო უზრუნველყოფა განიხილება არა მხოლოდ როგორც სახელმწიფო ვალის კრიტიკული დონე, არამედ სანარმოების სახელმწიფო ვალისა და საგარეო ვალის მთლიანი ოდენობა, ასევე შიდა და გარე სესხების ეფექტურობა და ოპტიმალური თანაფარდობის შენარჩუნება.

საერთაშორისო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ დასავლეთის ქვეყნების უმეტესობამ ბოლო დროს სახელმწიფო ვალის ზომისა და მომსახურების ღირებულების პროგნოზირების თანამედროვე მეთოდების გამოყენებით, ვალის უსაფრთხოების უზრუნველყოფასა

და ვალის პორტფელის სტრუქტურის, აგრეთვე ვალის შეფასების მეთოდოლოგიის გაუმჯობესებაში მიაღწია წარმატებას.

ომის გამო, უკრაინის თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემას სჭირდება სავალო უსაფრთხოების განმტკიცების პრიორიტეტული მიმართულებების განახლება,

რაც უნდა განხორციელდეს ინდიკატორების დონისა და მათი ზღვრული მნიშვნელობების განსაზღვრის გათვალისწინებით.

საკვანძო სიტყვები: სავალო უზრუნველყოფა, საომარი მდგომარეობა, ვალის უზრუნველყოფის ინდიკატორები, ფინანსური სისტემა.

БОРГОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Плешакова Наталія

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка

Плешакова Олена

доктор філософії (економіка)

Яфінович Олена

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка

Кіров Богдан

економіст

З кожним роком забезпечення фінансової безпеки держави набуває все більшого значення, через зовнішні та внутрішні загрози. Це пов'язано з тим, що у світі посилюються процеси фінансової нестабільності, які спричинені глобалізаційними процесами, зниженням темпів зростання ВВП, зменшенням обсягу експорту товарів та послуг, політичною напруженістю, а також економічними кризами, що з періодичністю відбуваються в країнах, і прямо впливають на ступінь забезпеченості коштами бюджетів усіх рівнів.

У сьогоднішніх реаліях питання боргової безпеки в Україні набуває особливої актуальності, оскільки війна, яка вже не перший місяць йде в Україні, змусила переосмислити підходи до оцінки фінансової безпеки держави, і зокрема, однієї з її складових - боргової безпеки. Так, потреба у залученні коштів вимагає постійної підтримки міжнародних партнерів та рішучих дій уряду, все це обумовлює актуальність даного дослідження.

Питанням забезпечення боргової безпеки та проблематиці управління державним боргом присвячені роботи відомих зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема: Дж. Кейнса, Дж. Стігліца, О. Барановського, Т. Богдана, З. Варналія, В. Козюка, П. Каллаура, Т. Унковської та інших.

Мета статті полягає у дослідженні впливу боргової безпеки держави, як складової фінансової безпеки, на економіку країни під час воєнного стану. Ключовими завданнями дослідження стали: визначення ролі боргової безпеки у забезпеченні фінансової безпеки держави та

дослідження економічних наслідків зростання державного боргу під час воєнного стану в Україні.

Важливою умовою стабільного розвитку держави є належний рівень її фінансової безпеки. Сучасні уявлення про феномен безпеки надзвичайно різноманітні. М. Єрмошенко зазначає, що фінансова безпека є ґрунтовною складовою економічної безпеки держави та стверджує, що «фінансова безпека - це такий стан фінансово-кредитної сфери, який наділений збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати економічне зростання та ефективне функціонування національної економічної системи» [4].

О. Барановський розглядає фінансову безпеку як складну багаторівневу систему, що охоплює проблеми грошового обігу та інфляції, обігу валютних коштів, заборгованості держави, бюджетної безпеки, інвестиційної діяльності тощо [1].

Сутність фінансової безпеки, у загальному й цілому, можна визначити як стан економіки, при якому забезпечується формування позитивних державних фінансових потоків в обсягах, необхідних для виконання державних завдань та функцій. Фінансова безпека повинна бути забезпечена політичними, економічними, правовими механізмами та коштами, які зобов'язані створювати сприятливі умови для ефективного й безпечного функціонування всієї економіки..

Фінансову безпеку держави визначають наступні фактори: рівень фінансової незалежності; характер фінансово-кредитної політики, яку проводить держава; політичний клімат в країні; рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери.

Рівень фінансової незалежності визначається шляхом визначення розміру зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, урядів країн та обсягу іноземних інвестицій у національну економіку, що в свою чергу, є підґрунтям для визначення рівня боргової безпеки держави як однієї з ключових складових фінансової безпеки. Саме тому провідні українські вчені Т. Богдан та О. Барановський акцентують свою увагу на борговій безпеці країни. Так, Т. Богдан визначає боргову безпеку як «досягнення такого рівня державного та зовнішнього загального боргу, співвідношення між структурними елементами боргу, вартостями обслуговування боргу і цільової направленості запозичених коштів, які забезпечують

розв'язання важливих соціально-економічних потреб держави і не формують загрозу для стабільності національної фінансової системи й поступального розвитку економіки країни» [3].

О. Барановський розглядає боргову безпеку як «ступінь внутрішньої та зовнішньої державної та гарантованої державою заборгованості, вартості їх обслуговування, можливості реструктуризації та ефективності застосування внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, необхідний для розв'язання важливих соціально-економічних потреб, що формує захист інтересів усіх учасників боргових відносин від ризиків, викликів і загроз та не загрожує втратою суверенітету, руйнуванням вітчизняної фінансової системи, появою боргової кризи, оголошенням державою дефолту» [2].

Розуміння безпеки як конкретного рівня внутрішньої та зовнішньої заборгованості, включаючи вартість її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, необхідного для задоволен-

ня першочергових соціально-економічних потреб, що не загрожує державному суверенітету та її фінансовій системі становить основу дефініції боргової безпеки, закріпленої у «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 року [5].

Світові тенденції демонструють, що швидке нарощування боргів може спричинити фінансову залежність держави від кредиторів та зростання впливу загроз борговій безпеці. Проте, наявність державного боргу несе як позитивні, так і негативні наслідки. З однієї сторони, залучення зовнішнього фінансування виступає для держави додатковим джерелом економічного розвитку та розв'язання соціально-економічних проблем. З іншої – зростання боргового навантаження надмірними темпами може призвести до втрати фінансового суверенітету.

Розглядаючи дані визначення, можна зробити висновки, що боргова безпека відіграє надважливу роль у забезпеченні фінансової безпеки держави, особливо під час війни. Саме тому, Указом Президента України від 24

Таблиця 1

Система індикаторів боргової безпеки

Показники	Формула	Економічний зміст
Відношення валового зовнішнього боргу до експорту товарів та послуг	EDT/XGS	Показує відносну довгострокову здатність держави накопичувати валютні надходження без додаткового пресингу на сальдо платіжного балансу
Відношення валового зовнішнього боргу до ВВП	EDT/GNP	Демонструє загальний рівень боргової складової економіки
Відношення загальних платежів щодо обслуговування боргу до експорту товарів і послуг	TDS/XGS	Коефіцієнт обслуговування боргу, який вказує, яка частина валютних надходжень направляється на погашення боргу
Відношення відсоткових платежів до ВВП	INT/GNP	Показує можливість обслуговування зовнішнього боргу
Відношення відсоткових платежів до експорту товарів і послуг	INT/XGS	Визначає частину валютних надходжень, які будуть йти на обслуговування боргу
Відношення міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу	RES/EDT	Засвідчує, чи може держава використовувати власні резерви (і яку їх частину) для погашення зовнішнього боргу
Відношення міжнародних резервів до імпорту товарів	RES/MGS	Виражає запас фінансової міцності країни
Відношення короткострокового боргу до валового зовнішнього боргу	Short-term / EDT	Показує, яку частку складає короткостроковий борг у загальній сумі зовнішнього боргу
Відношення боргу міжнародним організаціям до валового зовнішнього боргу	Multilateral / EDT	Показує частку заборгованості міжнародним фінансовим організаціям у загальному розмірі зовнішнього боргу або залежність держави від фінансування цими організаціями.

Джерело: побудовано авторами на основі [6].

Таблица 2

Боргові індикатори Міжнародного валютного фонду

Група	Індикатор
I. Індикатори платоспроможності	Покриття відсоткових платежів
	Зовнішній борг до експорту
	Зовнішній борг до ВВП
	Нинішня вартість боргу до експорту
	Нинішня вартість боргу до доходів бюджету
	Обслуговування боргу до експорту
II. Індикатори ліквідності	Міжнародні резерви до короткострокового боргу
	Відношення короткострокового боргу до загального обсягу боргу
III. Індикатори заборгованості державного сектора	Обслуговування боргу державного сектора до експорту
	Державний борг до ВВП чи податкових доходів
	Середній строк погашення неконцесійного боргу (борг перед МФО)
	Частка боргу номінованого в іноземній валюті у загальному обсязі боргу
IV. Індикатори заборгованості фінансового сектора	Відкрита валютні позиція
	Невідповідність строків надходжень і виплат в іноземній валюті
	Валові валютні зобов'язання
V. Індикатори заборгованості приватного сектора	Лeverидж
	Відношення відсотків до грошового потоку
	Частка короткострокового боргу в загальній величині боргу
	Рентабельність активів
	Чистий грошовий потік в іноземній валюті до сукупного грошового потоку
	Відношення чистого боргу в іноземній валюті до капіталу

Джерело: побудовано авторами на основі [6].

лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022, питання забезпечення фінансування і, як наслідок забезпечення боргової безпеки держави, було визначене як пріоритетне, оскільки зміцнення обороноздатності країни вимагає достатнього та стабільного фінансового забезпечення, як через внутрішні джерела, так із залученням зовнішньої міжнародної допомоги [7].

Слід зазначити, що основними характеристиками боргової безпеки є: ефективність боргової політики, тобто її здатність забезпечити досягнення стратегічних та оперативних цілей залучення та раціонального використання державою фінансових ресурсів; здатність держави самостійно ставити цілі, визначати механізми залучення фінансових ресурсів та напрямки їх використання; здатність держави вчасно і в повному обсязі сплачувати свої кредитні зобов'язання; стабільність економіки та її стійкість до негативних внутрішніх та зовнішніх загроз, її здатність функціонувати в умовах дестабілізації, захист від ризиків втрати платоспроможності; баланс, тобто оптимальне співвідношення між

зовнішнім та внутрішнім боргом держави [9].

У сучасних умовах значне зростання розмірів державного боргу та рівня боргового тягара простежується у багатьох державах світу. Індикатори боргової безпеки виступають найбільш об'єктивним інструментом визначення впливу державного боргу на фінансово-економічне становище країни.

У зарубіжній практиці найбільш поширеними методиками визначення безпечного боргового навантаження та платоспроможності країни є модель Світового банку (табл.1) та модель боргової безпеки Міжнародного валютного фонду (табл.2), які включають основні боргові індикатори, що визначають граничний розмір державного боргу та платежів за ним.

Методика Міжнародного валютного фонду (табл.2) дає змогу оцінити ліквідність і платоспроможність держави, заборгованість державного, корпоративного та приватного секторів економіки. Звісно, що така методика є більш інформативною й дозволяє з різних сторін проаналізувати стан економіки країни загалом. Але

цей перелік індикаторів стосується лише економічної сфери, проте державний борг спроможний впливати й на соціальні процеси [6].

Відповідно до вимог «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [5], стан боргової безпеки вимірюється 5 критеріями двох видів: дестимулятори (між показником та інтегральною оцінкою існує зворотний зв'язок) та стимулятори (прямий зв'язок) (табл. 3).

Таким чином, можемо зробити висновок, що вітчизняна методика оцінки рівня боргової безпеки має недостатню кількість індикаторів у порівнянні з методиками Світового банку та Міжнародного валютного фонду та потребує суттєвого доопрацювання, особливо у сучасних реаліях, коли Україна перебуває у стані війни і на оборонні потреби на постійній основі залучаються кошти від зовнішніх партнерів та міжнародних організацій.

Світовою практикою акумульовано значний досвід управління державним боргом та забезпечення боргової безпеки. Так, коли держава відчуває складнощі з обслуговування державного боргу, можуть бути використані такі методи як рефінансування, реструктуризація, конверсія, анулювання боргів, консолідація або сек'юритизація боргу.

У мирний час уряд України найбільш часто застосовував механізми реструктуризації та рефінансування – метод управління боргом, механізм погашення державних позик попередніх періодів за рахунок взяття нових. Але застосування цього методу призвело до того, що наша країна стала залежною від своїх зовнішніх

кредиторів, тому часто була змушена погоджуватися на виконання різних умов, продиктованих кредиторами, як-то подорожчання тарифів на газ, підняття пенсійного віку і тому подібне.

Реструктуризація боргових зобов'язань означає, що основна сума боргу та умови його обслуговування переглядаються кредиторами і відбуваються зміни в умовах боргового контракту, тобто кредитор погоджується на певні послаблення умов боргових виплат на користь позичальника. Зокрема, кредитор може продовжити терміни виплати боргу, тимчасово провести відстрочку виплати відсотків за кредитом, зменшити розмір платежу.

Державний борг виступає важливою складовою фінансової системи більшості країн світу, які гостро відчувають брак фінансових ресурсів. Проте для більшості зарубіжних країн, високий рівень державного боргу є скоріше буденністю, ніж чимось незвичайним. Нині зростання державного боргу розглядається як фактор економічного розвитку, що забезпечує здатність держави вирішувати існуючі соціально-економічні проблеми.

Важливо відмітити, що основною причиною формування і накопичення державного боргу вважається, в першу чергу, дефіцит бюджету, тобто перевищення державних витрат над доходами. У зарубіжній практиці причинами зростання державного боргу можуть стати збільшення державних витрат в період економічного спаду, коли необхідним є залучення ресурсів для стабілізації економіки або, як зараз, у період війни, Україна витрачає щоденно колосальні кошти на оборону.

Таблиця 3

Система критеріїв боргової безпеки України

Критерій	Методика розрахунку	Оптимальне значення	Критичне значення
Співвідношення суми державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	Сума державного та гарантованого боргу, млн. грн. / Сума ВВП, млн. грн. x 100	20	60
Співвідношення суми валового зовнішнього боргу до суми ВВП, %	Сума валового зовнішнього боргу, млн. дол. США x Усереднений валютний курс грн. до дол. США / ВВП, млн. грн. x 100	40	70
Показник середньозваженої доходності ОВДП на первинному ринку, %	-	4	11
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна, б. п	-	200	1000
Співвідношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	Сума офіційних резервних активів, млн. дол. США / Сума валового зовнішнього боргу, млн. дол. США x 100	50	20

Джерело: побудовано авторами на основі [5].

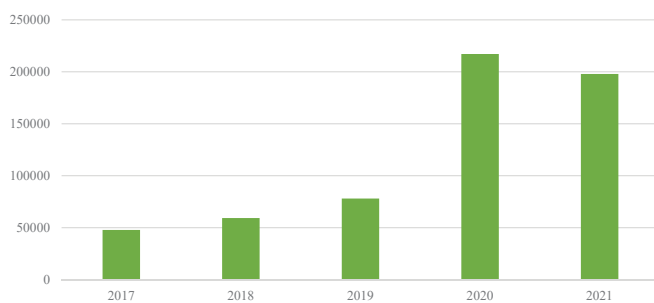

Рис. 1

**Динаміка дефіциту державного бюджету
за 2016-2022 рр., млн грн**

Джерело: складено авторами на основі даних
Міністерства фінансів України

З набуттям незалежності доходи Державного бюджету України формувалися переважно за рахунок різних видів податків та зборів, а також деяких інших джерел, зокрема, від приватизації державного майна. Проте з початком повномасштабного воєнного вторгнення та запровадженням в Україні 24 лютого 2022 року воєнного стану державний бюджет, за даними Міністерства фінансів України, було переорієнтовано на військові цілі, відтак першочергове фінансування видатків у поточному році спрямовано на підвищення обороноздатності країни та здійснення найнеобхідніших соціальних видатків, які забезпечують підтримку життєдіяльності населення [8].

Проаналізуємо динаміку дефіциту державного бюджету у 2016-2022 рр (рис. 1)

Проведений аналіз динаміки дефіциту державного бюджету у 2016-2022 рр. показав, що до військової агресії, в Україні спостерігався хронічний дефіцит бюджету. Так, у 2020 році бюджетний дефіцит зріс у майже 3 рази, або на 146,97 млрд грн.

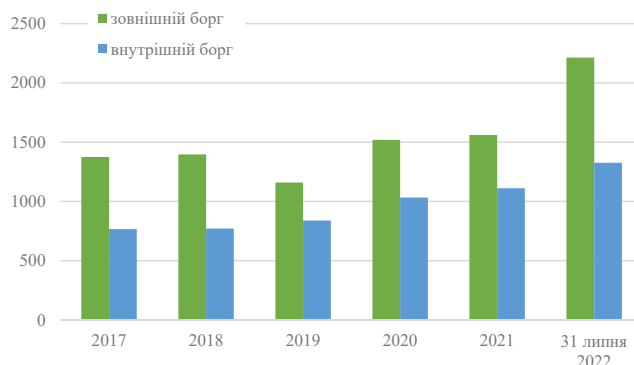

Рис. 2

**Динаміка зовнішнього та внутрішнього
державного боргу у 2016-2022 рр., млрд грн**

Джерело: складено авторами на основі даних
Міністерства фінансів України

За січень-серпень 2022 року державний бюджет виконано з дефіцитом у сумі 416,9 млрд грн, у тому числі загальний фонд – у сумі 418,1 млрд грн, проти запланованого розписом загального фонду на січень-серпень 2022 року дефіциту у сумі 864,2 млрд гривень. У серпні фактичний дефіцит державного бюджету становив 5,4 млрд грн, у тому числі загального фонду – 6,4 млрд гривень [8].

Війни кардинально змінила українську економіку та структуру державних фінансів. До війни Україна була однією з найбільших країною-експортером агропродукції, великим гравцем на світовому ринку металургії та IT-послуг. Більшу частину надходжень до бюджету становили податки з імпорту. Після 24 лютого економіка країни майже зупинилася, а надходження від податків нині становлять 15-20% від довоєнних показників. Основною причиною даних змін стало закриття багатьох підприємств, знищення складів та промислових потужностей [10].

Аналіз динаміки державного боргу за 2016-2022

рр. показав, що протягом 2016-2018 рр. борг зростав, у 2019 році державний борг дещо зменшився, але у 2020 році відбулося суттєве зростання державного боргу – до рівня 2551,94 млрд грн [8].

За даними Рахункової палати у I півріччі 2022 року державні запозичення для покриття дефіциту і погашення боргу перевищили план і становили майже половину усіх надходжень загального фонду. Так, основним кредитором державного бюджету на внутрішньому ринку державних запозичень став Національний банк України, який придбав дві третини розміщених у I півріччі ОВДП на суму 225 млрд грн. Зовнішні запозичення від міжнародних фінансових організацій й країн-партнерів склали 217 млрд грн.

Наразі Україна позичає кошти наступними шляхами: через випуск військових облігацій було залучено 412,2 млрд грн; через запозичення на міжнародних ринках - міжнародні фінансові організації та країни ЄС - 273,5 млрд грн. та за рахунок грантового фінансування на безповоротній основі для підтримки бюджету в умовах війни (Італія, США).

Таким чином, проблема забезпечення боргової безпеки держави була і залишається доволі критичною. В Україні продовжується формування надмірного зовнішнього державного боргу. До 2022 року накопичення державного боргу відбувалося через недосконалу нормативно-правову базу, відсутність чіткого розмежування повноважень державних органів стосовно управління зовнішніми борговими зобов'язаннями держави, неефективне розміщення зовнішніх позик та відсутність дієвого контролю за формуванням та погашенням зовнішнього боргу. Після війни, яка почалася у 24 лютого 2022 року, зростання державного боргу відбувається через потребу у фінансуванні критично важливих сфер – оборони, обслуговуванні державного боргу та фінансуванні соціальних видатків, зокрема, виплати пенсій та заробітних плат працівникам бюджетних установ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О. І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.;
2. Барановський О.І. Дослідження теоретичних засад боргової безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 1 (47). Т. 1. С. 327–337;
3. Богдан Т.Г. Боргова безпека та її роль у гарантуванні фінансової стабільності. *Вісник Національного банку України*. 2012. № 4. С. 8-15;
4. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – Київ: КНТЕУ, 2001. – 309 с.;
5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. №1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>;
6. Педченко Н.С., Стрілець В.Ю., Лугівська Л.А. Ідентифікація стану боргової безпеки України на основі індикаторів та їх порогового значення. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2017. № 4 (82). С. 106-113;
7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>;
8. Статистика загального фонду державного бюджету: Міністерство фінансів України URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/u_lipni_2022_roku_do_zagalnogo_fondu_derzhavnogo_biudzhetu_nadiishlo_2046_mlrdriven-3583;
9. Чуй І.Р., Мицак О.В. Теоретичні засади дослідження категорії «боргова безпека держави». *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 822-827;
10. Що з державними фінансами та чи вистачить Україні грошей. Роз'яснення: Економічна правда <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/5/685230/>.

